

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора економічних наук, професора
Лопатинського Юрія Михайловича на дисертаційну роботу
Лемещенко Наталії Миколаївни на тему “Інституційне забезпечення
сталого розвитку сільськогосподарських підприємств” , подану на
здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)
до спеціалізованої вченої ради Д 71.831.02
Подільського державного аграрно-технічного університету**

I. Актуальність теми дослідження та її зв'язок з напрямками наукових досліджень

Розвиток аграрного сектора є динамічним процесом, кожний етап якого визначає нові завдання та проблеми, й вимагає пошуку шляхів їх вирішення. Нинішній стан аграрної економіки характеризується стрімким входженням у глобальний економічний простір, що відображає об'єктивну реальність сучасного світу. Проте цей процес зазнає впливу різних факторів, які можуть спричинити неоднозначний результат, що суперечливо, а іноді й дестабілізуюче впливатиме на стан аграрної економіки. Отже, на сучасному етапі актуалізується дослідження інституційної архітектури аграрного середовища, що дасть змогу виявити асиметрію у діяльності його суб'єктів та обґрунтувати потенційні можливості взаємовідносин з новими інституціями в умовах підвищеної конкуренції на фоні інтеграції економіки України до світового господарства.

Питанням інституційного забезпечення сталого розвитку сільськогосподарських підприємств присвячено багато наукових праць. Науковці досліджували різні аспекти формування «інституцій», відзначали необхідність втручання держави у процес формування інституційної архітектури, вказували на необхідність удосконалення інституційного забезпечення аграрної сфери. Однак, незважаючи на наявність теоретичних і практичних наукових надбань у цій сфері досліджень, слід зазначити необхідність подальшого дослідження інституційного забезпечення сільськогосподарських підприємств в умовах сталого розвитку, що обумовлює актуальність обраної дисертантом теми дослідження як в теоретичному, так і в практичному плані.

Наведені аргументи у своїй сукупності підтверджують актуальність теми, логічність мети і завдань дослідження, наукову та практичну значимість дисертаційної роботи Н.М. Лемещенко.

Своєчасність та доцільність обраної проблематики наукових розвідок засвідчує її прямий зв'язок з тематикою науково-дослідних робіт Уманського національного університету садівництва за темою «Теоретико-методичні та прикладні засади соціально-економічного розвитку аграрної сфери економіки України в умовах глобалізації» (номер державної реєстрації 0116U003210).

II. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Достовірність висновків і рекомендацій дисертаційної роботи забезпечило використання міждисциплінарного підходу у виборі та аналізі наукової літератури, статистичних даних і нормативно-правових документів. Список використаних джерел містить 166 найменувань.

Дисертація вирізняється використанням загальнонаукових і спеціальних методів дослідження для розв'язання важливого науково-прикладного завдання щодо обґрунтування та поглиблення теоретико-методичних засад та розробки практичних рекомендацій щодо удосконалення інституційного забезпечення сталого розвитку сільськогосподарських підприємств.

Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Її структура є чіткою та логічною, а сформульовані мета та завдання дослідження відображають ключові аспекти обраної проблеми, визначають послідовність викладу матеріалу, у повній мірі висвітлені в науковій новизні і висновках. Наочність, а також проведення окремих розрахунків представлено у 24 рисунках і 44 таблицях. Структура дисертації повністю узгоджується з її назвою, метою і задачами дослідження.

У першому розділі «Теоретико-концептуальні основи інституційного забезпечення сталого розвитку сільськогосподарських підприємств» авторкою, зокрема, поглиблено і конкретизовано понятійний апарат економічної науки щодо поняття «інституції» сталого розвитку (с.35-46 дисертації); узагальнено інституційне забезпечення основних напрямів сталого розвитку сільського господарства України (с. 49); здійснено аналіз виконання аграрних реформ в Україні (с. 52). Також розглянуто основні індикатори сталого розвитку та запропоновано для їх аналізу використовувати таксономічний метод (с. 61-65).

Теоретичні положення методології інституційних засад сталого розвитку сільськогосподарських підприємств значимо висвітлені в контексті системно-комплексного підходу та відповідних економічних категорій.

У другому розділі «Діагностика сталого розвитку сільськогосподарських підприємств» здійснено емпіричні дослідження економічної, екологічної та соціальної складової стану розвитку регіону. Визначено, що за досліджуваний період: ефективність використання економічного потенціалу у сільськогосподарських підприємств зростала (с. 88-90); 73% господарств регіону є еколого-безпечними (с. 91); соціальний розвиток сіл перебуває у критичному стані (с.112-115). Охарактеризовані напрями реалізації програм соціального розвитку сіл Черкаської області

(с. 121-125). За окремими напрямками сталого розвитку авторка аналізує його інституційне забезпечення (зокрема, с. 105-107; 116-118; 121-126).

У третьому розділі «Стратегічні орієнтири сталого розвитку сільськогосподарських підприємств» сформовано систему індикаторів сталого розвитку, яка включає в себе 55 показників економічної, екологічної та соціальної сфер регіону (с. 129), на основі чого здійснено моделювання перспектив сталого розвитку сільськогосподарських підприємств Черкаської області за допомогою методу таксономічного аналізу на період до 2025 року (с. 138). Запропоновано напрями диверсифікації структури сільськогосподарського виробництва Черкаської області (с. 150). Проаналізовано обсяг і структуру товарної продукції в сільськогосподарських підприємствах регіону та обґрунтовано пропозиції використання товаровиробниками біомаси на енергетичні цілі (с. 158).

Структура роботи логічна і завершена. Зміст дисертації відповідає назві роботи, засвідчує завершеність дослідження.

Робота характеризується послідовністю викладу та аргументованістю одержаних результатів.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, є обґрунтованими, мають науково-практичне значення та узгоджуються з метою і основними задачами дослідження.

III. Наукова новизна результатів, одержаних особисто здобувачем та поданих на захист

Основний науковий результат дисертаційної роботи полягає у розв'язанні важливого наукового завдання щодо розробки напрямів сталого розвитку сільськогосподарських підприємств на засадах його інституційного забезпечення. Основні результати дисертаційної роботи, що визначають її наукову новизну, полягають у такому:

- удосконалено понятійно-категоріальний апарат шляхом формулювання категорії «сталий розвиток сільськогосподарських підприємств», яку авторка визначає як процес незворотніх, цілеспрямованих та закономірних кількісно-якісних змін господарської системи підприємства позитивного та негативного напрямку, що відбувається під впливом факторів внутрішнього та зовнішнього середовища і має метою гармонійний розвиток економічної, екологічної та соціальної сфер (с. 47 дисертації);

- здійснено класифікацію інститутів та інституцій сталого розвитку сільськогосподарських підприємств за критеріями формальності, сфери та чотирма пропонованими рівнями ієрархії (с. 45-46);

- визначено особливості впливу інституційних складових на сталий розвиток сільськогосподарських підприємств та встановлено, що гармонійний розвиток суспільства можливий лише при досягненні еквівалентного розвитку елементів інституційного забезпечення (під впливом системної дії екзогенних та ендогенних факторів);

- обґрунтовано методичний інструментарій діагностики сталого розвитку сільськогосподарських підприємств через запровадження системи

взаємопов'язаних індикаторів, які виступають стимуляторами та дестимуляторами сталого розвитку (с. 63-65; с. 129-132);

- проведено оцінювання впливу економічної, соціальної та екологічної складових на рівень сталого розвитку сільськогосподарських підприємств, розрахунок інтегральних показників сталого розвитку, що слугувало основою розробки прогнозної моделі сталого розвитку аграрних підприємств (на прикладі Черкаської області) (с. 132-139);

- науково обґрунтовано засади удосконалення державної політики формування інституційного забезпечення сталого розвитку сільськогосподарських підприємств з метою зменшення неформальних інституцій і проявів корупції з урахуванням закономірностей і особливостей сталого розвитку підприємств (п. 3.2 дисертації);

- розроблено напрями диверсифікації сільськогосподарських підприємств в умовах сталого розвитку, серед яких як один з пріоритетних пропонується розвиток біоенергетики, відповідно до чого визначені фактичний і прогнозний показники енергетичного й економічного потенціалів даного напрямку аграрних підприємств Черкаської області, подано інституційне забезпечення даних процесів (п. 3.3 дисертації);

Зазначені положення наукової новизни безпосередньо розкривають поставлені завдання дисертаційного дослідження.

IV. Науково-практична значущість результатів дослідження

Обґрунтовані в дисертації теоретико-методологічні підходи, положення та висновки можна рекомендувати для використання у науково-дослідній роботі та у практичній діяльності сільськогосподарських підприємств.

Науково-практичні висновки та результати моделювання перспектив сталого розвитку сільськогосподарських підприємств Черкаської області за допомогою методу таксономічного аналізу використано Управлінням агропромислового розвитку Черкаської обласної державної адміністрації та Управлінням агропромислового розвитку Уманської районної державної адміністрації Черкаської області при розробці Стратегії розвитку регіону на період до 2025 року. Розрахунок енергетичного та економічного потенціалів біомаси сільськогосподарських культур в Черкаській області використано при розробці відповідної регіональної цільової програми.

Дисертаційні пропозиції щодо основних напрямів диверсифікації діяльності сільськогосподарських підприємств практично апробовані у господарській діяльності окремого сільськогосподарського підприємства Уманського району Черкаської області.

Положення дисертаційної роботи у частині теоретичних та методичних засад сталого розвитку сільськогосподарських підприємств та їх інституційного забезпечення використовуються у навчальному процесі Уманського національного університету садівництва.

Одержані результати апробовані, доповідались і обговорювались на 6 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

V. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

За результатами виконаних досліджень опубліковано 15 наукових праць, серед яких 7 статей – у наукових фахових виданнях (5,10 друк. арк.), 1 стаття – у міжнародному виданні (0,80 друк. арк.). Загальний обсяг наукових праць за темою дисертації становить 5,36 друк. арк., особисто авторці належить 4,56 друк. арк.

Кількість, обсяг, зміст та якість опублікованих наукових праць достатньо повно висвітлюють отримані авторкою результати дисертаційного дослідження, відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) та надають авторці право публічного захисту дисертації.

Зазначені наукові праці достатньо повно відображають основний зміст дослідження. Автореферат дисертації відповідає встановленим вимогам, його зміст ідентичний основним положенням дисертаційної роботи.

VI. Дискусійні положення і зауваження по змісту дисертаційної роботи

Разом із позитивними сторонами дослідження в дисертаційній роботі Н.М. Лемещенко наявні дискусійні положення, стосовно яких необхідно висловити такі зауваження:

1. Авторка фахово досліджує соціальну складову сталого розвитку, проте часто проводить оцінку ширше, ніж того вимагав би предмет дослідження. Наприклад, у п. 2.3 розглядає соціальний розвиток села та сільської місцевості загалом.
2. Завданням даного типу досліджень і, зокрема, цієї роботи, не є окреме визначення категорій «інституція» та «інститут». Разом із тим, часом складається враження, що у роботі ці категорії розглядаються як синоніми. Авторці було б доцільно визначити своє бачення щодо застосування цих категорій і дотримуватись категоріальної чіткості.
3. Порівняння ситуації в Україні з обсягами державної підтримки сільського господарства у США та ЄС (Нідерланди, Бельгія, Німеччина) виглядає дискусійно (с. 140-142 дисертації). Доцільно було б порівнювати із країнами із подібним рівнем економічного розвитку.
4. У роботі використовується лінійний тренд для вирівнювання залежностей окремих показників (зокрема щодо внесення мінеральних добрив, с. 97-98; інтегральних показників, с. 138 дисертації). Робота виграла б, якщо би було застосовано порівняння різних типів ліній тренду для вирівнювання коливання параметрів з вибором типу ліній з найвищим рівнем апроксимації.

5. Часом авторка використовує усталені штампи, наприклад, що рівень заробітної плати у сільському господарстві є одним із найнижчих серед інших сфер зайнятості (с. 78 дисертації), хоча фактично це не зовсім так.
6. Подекуди наявні помилки щодо оформлення роботи.

Разом із тим, слід зазначити, що висловлені зауваження мають переважно дискусійний характер, істотно не впливають на наукову й практичну значимість дисертації та загальну позитивну оцінку рецензованого наукового дослідження.

Загальний висновок

Дисертаційна робота «Інституційне забезпечення сталого розвитку сільськогосподарських підприємств» відповідає спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Отримані результати та висновки достатньою мірою обґрунтовані, містять наукову новизну, мають теоретичну та практичну цінність.

Авторкою опубліковано достатню кількість праць.

Дисертація за своєю структурою, обсягом і оформленням відповідає вимогам МОН України до дисертацій, представлених на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

Автореферат достатньо повно відображає основний зміст дисертації.

Отримані результати, висновки та рекомендації у сукупності вирішують актуальне наукове завдання – обґрунтування напрямів сталого розвитку сільськогосподарських підприємств на засадах його інституційного забезпечення.

У цілому дисертаційна робота «Інституційне забезпечення сталого розвитку сільськогосподарських підприємств» характеризується науковою новизною та практичною значимістю, відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (із змінами), а її авторка – Лемещенко Наталія Миколаївна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:

Завідувач кафедри економіки підприємства
та управління персоналом Чернівецького
національного університету
імені Юрія Федьковича, д.е.н., проф.

Ю.М. Лопатинський

